

БАЛАБАН ГЕДЕОН: АСПЕКТИ БІОГРАФІЇ

Лаконічний актуальний матеріал упорядковано з нотаток, на жаль, вже покійного автора, котрий за життя так і не зміг узагальнити єдиною публікацією студії з життя й діяльності одного з найвідоміших діячів Галича — Гедеона Балабана. Нарис торкається найзагальніших сторінок походження владики, а також пам'яток матеріальної культури, зокрема книжок, що належали йому в роки галицького служіння.

Ключові слова: *Гедеон Балабан, Галич, Стратин, друкарня, єпископія, книга, Євангеліє.*

Рід Балабанів — рід переважно військовиків. Майже всі його члени починали військовою службою, брали участь у походах і битвах, а потім переходили на адміністративну службу або на громадсько-політичну роботу скликання послів на сейми і собори, засновників і членів православних братств, а деякі вступили в духовний сан, досягаючи при цьому і святительського сану. Військова закваска була властива всім Балабанам: настійливість, різкість, схильність до суперечок, свар, дратівливості — були властиві всім Балабанам. Приклад — Гедеон.

Його батько Марк вже у старшому віці проміняв меч на меч духовний і після смерті Макарія Тучапського зайняв катедру Львівського православного владики під іменем Арсенія 1549 р. Становище в західноруській Церкві тоді було складне: іноді на одне місце було двоє претендентів. Таким в Арсенія був Іван Лопатка. Боротьба з ним, з православними Львівськими монастирями, а також з містом Львовом займали в Арсенія весь час. 1566 р. він передав своє місце старшому синові Григорієві, та син не одразу зайняв місце, а лише після смерті Лопатки 1576 р., а до тих пір жив у Галичі. Вернувшись у Львів, він прийняв ім'я Гедеона, владики Львівського, Галицького і Кам'янець-Подільського, і зразу ж вступив у боротьбу з Львівським архієпископом Я. Соліковським та місцевим православним братством. Його діяльність різко ділиться на

дві половини: до Берестейського собору 1596 р. і після. Складним і суперечливим було його ставлення до унії, за що ганьбили його і полемісти-католики, і прозеліти-уніати. Після Берестейського собору і до своєї смерті в лютому 1607 р. він був екзархом Константинопольського патріарха. Складними були його відносини з Львівським братством, яке будучи ставропігійним, тобто самостійним і незалежним, не тільки не хотіло знати його як архипастиря, але й таємно спостерігало за пристрасним мисливцем-звіроловом, доносячи про всілякі його промахи Вселенському патріархові. Виходячи з потреб населення в книжках духовного змісту, надрукованих кирилицею, і побуджуваний листуванням з патріархом Мелетієм, Гедеон заснував училище і дві друкарні – у Стратині і Крилосі, зайнявшись видавничою справою.

У Стратині було надруковано 1604 р. Службник, 1606 р. – Требник. Третя книжка, яку надрукував і видав Балабан, є Учительське Євангеліє. У слов'янських стародруках відомо раніше (теж на повний аркуш) друковане Учительське Євангеліє, яке на кошти Григорія Ходкевича в Заблудові 1569 р. видали Федоров і Мстиславець. Шрифт у Заблудовському Євангелії красивіший і крупніший, ніж у Крилоському. Але згадування просте, що це переклад з грецького оригіналу Калліста Ксантопула, зображення цього архиєпископа, а також трьох картин і заглавної сторінки в Заблудовському Євангелії немає.

Шрифт у Крилоському Євангелії подібний як у Стратинському Требнику, але вужчий, і буква «ЮС» – старого зразка. «Великого юса» взагалі нема. Присутній дрібніший шрифт, подібний до Требника. Повний набір сторінки – 28 рядків, не рахуючи колонтитулів, по боках якого на кожній сторінці поставлені прикраси. Довжина рядка – без 3/6 три вершки. Дефісів і кустодій нема. Кіновар трапляється на заголовках поученій і передмови у двох рисункових буквах, в оглавленні і погрішеннях.

Примірник Крилоського Євангелія зберігається в Імператорській публічній бібліотеці. На ньому є написи трьох власників: «|Сию книгу Єв. Уч. | купил раб божий Максим | Мельник Нараївській і дал єя | з благословением отца ієромонаха | Авраамія ученика Митрополита Анастасия | архієпископа Сучави | і даде в новосозданий монастир 1616 р. | Бережанский стоячого врогища (sic!) | Камень идечне єсть храм Преображення Господа бога нашего і Спаса нашего Ісуса Христа... а еже по плоти Рождества Ісуса тысяча шесть сотного шестьнадцатого (на аркушах від 1-го до 16-го).

«1. Сия книга глаго... Путивльця Якова Микифоровича ... на куплена над градом Гусятином в лета 1665 июля для Маріи Магдалини (аркуші 1–37 під першим записом)».

1689 р. книгу передали Андрій і Дмитрій, сини поламаря Савелія в Данилів монастир Великого Успенського собору.

Всіх двосторінкових аркушів у книзі 423, з них 419 пронумеровані. Всього 846 сторінок. Через недбалість в пагінації остання цифра в книзі 416 менша на три від дійсної. Пагінація двояка: за зошитами (всього 71) і за аркушами у верхньому правому куті. За зошитами йде так – а', а", а'''. Пагінація іде слов'янським позначенням цифр внизу посередині сторінки: А, Б... АА, ББ – видно, що складачі або друкарі або самі слабо знали церковнослов'янські цифри, або допустили халтуру.

З художнього боку:

1. Ілюстрації: Святого Калліста Ксантопула, Митар і Фарисей, блудний син.

2. Рамки: на заголовній сторінці на звороті (кругом герба) подвійна рамка навколо зображення Калліста Ксантопула.

3. 82 заставки кіноварні й одна не кіноварна на ст. 348.

4. Завершальні прикраси – 28.

5. Узорні букви.

6. Рисункових букв 21 зразок.

Є всі підстави вважати, що цю книгу тримав у руках Теодор Касаніді – дидакал і ігумен Львівського братства, про якого у Стратинському Требнику записано: «[...] книга сія [...] Требник [...] изследована же і іправлена бисть тцанием многогрішного Теодора К». Бо в численних замітках на полях книги є грецькі букви серед слов'янського письма. Цікавими є замітки, які служать перекладом церковнослов'янських слів західноукраїнським діалектом:

Єднак – обогеже.

Полмаєтности – полимение.

Моцно – сильно.

Досить – довільно.

Текст Учительного Євангелія розділено на два відділи:

а) на всяку неділю;

б) на «господскія» празники і «нарочитих» (вибраних) святих.

Всіх поученій – 77, з них на перший відділ займають 4/6 аркуша

разом із заголовком. Після заголовка на листі 416 Гедеон Балабан перелічив усі «погрешенія или помылки случившиися», які він помітив в Учительському Євангелії.

Для випуску трьох книг — Стратинських Службника, Требника і Крилоського Євангелія, які задумав Балабан, було влаштовано дві друкарні. Вслід за випуском їх друкарні після смерті їхніх засновників і власників було закрито, а шрифти їхні в більшій частині перейшли в Київ. У зв'язку з дуже важливим значенням цих книг, які зберігалися в Імператорській публічній бібліотеці і в Московському Рум'янцевському музеї, було б потрібно поставити вимогу про повернення їх в Україну.

*Упорядники матеріалу
Маріанна Бацвін (Галич) та
Мирослав Волощук (Івано-Франківськ, Україна)*

Yaropolk Kliuba (Halych, Ukraine)

Balaban Hedeon: Aspects of biography

Brief but up-to-date material is arranged from the notes, unfortunately, of the already deceased author, who during his lifetime could not summarize in a single publication the stages of life and work of one of the most famous figures of Halych - Hedeon Balaban. The essay touches on the most general pages of the bishop's origin, as well as the monuments of material culture, including books that belonged to him during his ministry in Halych.

Key words: *Balaban Hedeon, Halych, Stratyn, printing house, diocese, book, the Gospel.*